

**PRÍSPEVOK K DEJINÁM PRÍRODOVEDNÉHO MÚZEA
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA V BRATISLAVE
XVI. ČASŤ – PÄŤDESIAT ROČNÍKOV ZBORNÍKA
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA – PRÍRODNÉ VEDY**

Branislav Matoušek

Abstract: *A contribution to the history of the Natural History Museum of Slovak National Museum in Bratislava. Part XVI. Fifty years of Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci.* In 2004 the fiftieth volume of an outstanding slovak museum journal, published and edited by Natural History Museum of the Slovak National Museum is emitted. The journal founded by František Matoušek several times changed its title from Acta Musei tyrnaviensis (1955 – 1956), Acta Rerum Naturalium Museorum Slovenicorum (1957), Acta Rerum Naturalium Musei Slovenici (1958 – 1967, vol. 13-1), to Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci (1967, vol. 13-2 – 2004). The journal is the oldest museum journal dedicated to natural history in Slovakia.

Key words: Natural History Museum of Slovak National Museum, Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci, anniversary.

V roku 2004 si pripomínáme päťdesiat ročníkov Zborníka Slovenského národného múzea – Prírodné vedy, najstaršieho súčasného prírodovedného múzejného časopisu vychádzajúceho na Slovensku. Počas päťdesiatich rokov prešiel mnohými zmenami a obmenami, ktorých postupnosť a dôvody neboli doposiaľ vysvetlené, preto využívam túto príležitosť, aby som ozrejmil históriu nášho významného múzejného periodika.

Prírodné vedy (predovšetkým zoológia, botanika, geológia a paleontológia) mali vždy významné postavenie už v začiatkoch múzejníctva na Slovensku. Už v prvých slovenských múzeách založených v 19. storočí boli položené základy prírodovedného múzejníctva (Bratislava a Oravský Podzámok 1868, Košice 1872, Trenčín 1877, Rimavská Sobota 1882, Poprad 1883, Komárno 1886, Banská Bystrica 1889). Výsledky práce prírodovedcov, viažucich sa na tieto múzea, boli publikované väčšinou v časopisoch všeobecného charakteru (teda obsahujúcich vedné disciplíny zo spoločenských i prírodných vied, ktoré boli zastúpené v múzeách). Výnimkou bol jedine trenčiansky „Trencsénvármegyeyi természettudományi egyet évkönyve – Jahresheft des Naturwissenschaftlichen Vereines des Trentschiner Komitates“, ktorého 33 ročníkov vychádzalo v rokoch 1878 – 1910.

Z obdobia medzi svetovými vojnami existuje iba „Sborník prírodovedného odboru Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave 1924 – 1931“ ako jediné prírodovedné múzejné periodikum. Žiaľ, vyšiel iba jediný ročník a až do konca 2. svetovej vojny sa situácia na Slovensku nezlepšila. Po 2. svetovej vojne (po r. 1945) vtedajší prírodovední pracovníci pracujúci v múzeách (väčšinou zoológovia), publikovali svoje práce v rôznych nemúzejných časopisoch (Príroda, Prírodovedný sborník – neskôr Biológia, Sylvia, Poľovnícky obzor, Myslivost, Ochrana prírody, atď.), resp. zahraničných periodikách (napr. Aquila).

Situácia sa postupne menila po roku 1945 kedy sa začala budovať sieť väčších múzeí (vtedy označovaných ako krajské). Tento trend bol spojený tiež s nástupom významných prírodovedných (väčšinou zoologicky zameraných) kolektorov a múzejníkov do už existujúcich múzeí. 1.4.1955 bolo zriadené Krajské múzeum v Trnave a jeho riaditeľom a zároveň zoológom sa stáva František Matoušek (bližšie pozri Trnka 1997). Múzeum spočiatku nemalo ani budovu a začal sa iba budovať zbierkový fond, no jedným z prvých počínov F. Matouška bolo založenie publikačného periodika, kde by sa mohli výsledky práce pracovníkov múzea prezentovať. Už rok po konštituovaní trnavského múzea vychádza prvý ročník Sborníka Krajského múzea v Trnave, kde boli publikované príspevky zo spoločenskovedných i prírodovedných disciplín. Na svoju dobu bol od začiatku budovaný ako vedecké periodikum. Články mali zodpovedajúcu citáciu literatúry a keďže od začiatku sa počítalo s výmenou zborníka i do zahraničia, články mali cudzojazyčné súhrny (v nemeckom a ruskom jazyku). Okrem toho názov časopisu bol dvojazyčný (slovenský a latinský), teda tiež *Acta Musei tyrnaviensis*. Tento trend sa zachoval počas všetkých päťdesiatich ročníkov.

Sborník Krajského múzea v Trnave bol prvým regionálnym múzejným zborníkom po 2. svetovej vojne na Slovensku. Významnosť tohto kroku podčiarkol vo svojom úvodníku vtedy najvplyvnejší slovenský múzejník Milan Rybecký, pracovník Povereníctva školstva a kultúry a neskôr riaditeľ Slovenského múzea v Bratislave. Práve tento krok, práve táto náväznosť bola dôsledkom, prečo sa pôvodný Sborník Krajského múzea v Trnave stáva neskôr, ako uvidíme, publikačným prostriedkom Slovenského národného múzea – Prírodovedného múzea.

Zostáva ešte spomenúť na prvý pohľad maličkosť, ktorá však pretrvala päťdesiat rokov. Už prvý zborník má obálku so zelenou farebnou podtlačou, čo je znakom nášho zborníka dodnes.

Druhý ročník Sborníka Krajského múzea v Trnave vychádza o rok neskoršie už vo zväčšenom rozsahu. A čo je mimoriadne dôležité spomenúť, že časopis sa stal fórom mnohých prírodovedných pracovníkov, vtedy zamestnaných v slovenských múzeách (Bališ M., Brtek V., Matoušek B., Matoušek F., Mošanský A., Štollmann A.), ale i viacerých mimomúzejných zoológov (Balát F., Brteková L., Hanzl R., Nečas J., Randík A., Sládek J.). Trnavský múzejný zborník sa stal už po prvom ročníku vyhľadávaným periodikom.

Práve prírodovední pracovníci mimotrnavských múzeí naliehali, aby sa Sborník Krajského múzea v Trnave stal celoslovenským publikačným prostriedkom slovenských múzeí. Z toho dôvodu pri treťom ročníku prichádza k významnej zmene. Náplň zborníka sa zúžila iba na prírodné vedy a dochádza tiež k zmene názvu časopisu: Prírodovedné práce slovenských múzeí – *Acta Rerum Naturalium Museorum Slovenicorum*. Teda z regionálneho časopisu sa stáva časopis reprezentujúci prírodovedcov – múzejníkov celého Slovenska. Okrem tohto prichádza k ďalšej zmene, v uvedenom roku vychádza šesť čísel.

Iniciatívu celoslovenských aktivít začiatkom šesťdesiatych rokov stále viac preberá Slovenské múzeum v Bratislave, kde je v tom čase riaditeľom Milan Rybecký, sen. K zásadnej zmene, ktorej iniciátorom bol práve on dochádza po dohovore Krajského múzea v Trnave so Slovenským múzeom v Bratislave. To preberá ďalšie vydávanie tohto periodika pod novým názvom Prírodovedný sborník Slovenského múzea – *Acta Rerum Naturalium Musei Slovenici*, ale s pokračujúcim vročením, teda ročník 4. Profilácia článkov sa rozširuje na všetky prírodovedné disciplíny a začínajú tu publikovať i pracovníci českých múzeí. Pod týmto názvom vychádzajú štyri ročníky (roč. 4/1958 až 7/1961).

V roku 1961 prichádza k mimoriadne zásadnej rekonštrukcii a reštrukturalizácii Slovenského národného múzea. Dve najvýznamnejšie múzeá na Slovensku a to Slovenské národné múzeum v Martine a Slovenské múzeum v Bratislave sa zlučujú do jedného celku pod spoločným názvom Slovenské národné múzeum. V Martine sa múzeum profiluje hlavne etnografickým smerom, zatiaľ čo v Bratislave historickým, archeologickým a prírodovedným. Tento krok sa odráža i v názve nášho časopisu, ktorý sa v malej miere obmeňuje na Sborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy. Ročníkovanie zostáva priebežné, vychádza teda roč. 8 (1962).

V tom období okrem Sborníka Slovenského národného múzea – Prírodné vedy vzniká i ďalší zborník a to Sborník Slovenského národného múzea – História a jedným z aktívnych členov edičnej rady SNM sa stáva PhDr. B. Polla, na návrh ktorého sa presadzuje nové ročníkovanie Sborníka SNM. V minulosti totiž vychádzal Sborník slovenskej muzeálnej spoločnosti a to roč. 1 (1896) až roč. 56 (1962). Sborník Slovenského národného múzea sa stal pokračovateľom tohto časopisu a zmenilo, resp. doplnilo sa ročníkovanie jednotlivých sérií Sborníka Slovenského národného múzea. Tak Sborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy za rok 1963 má jednak nové ročníkovanie, teda roč. 57, ale ponecháva si zároveň i ročníkovanie staré, t.j. roč. 9 (viažuce sa len na prírodovednú sériu). Nasledujúci rok (1964) vychádza Sborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy, roč. 10 (ale označený zároveň ako roč. 58). Takéto ročníkovanie bolo však viacej mäťúce ako prospešné, a tak roč. 12 (1966) bol zároveň posledným ročníkom, kedy sa na titulnej strane objavuje ročník 60.

Sborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy sa stáva vyhľadávanou publikáciou, počet publikovaných prác narastá a nastáva situácia, že počnúc rokom 1965 vychádza toto periodikum dvakrát do roka (upozorňujem však, že každé číslo je samostatne paginované). Dvakrát do roka vydávaný zborník vychádza až do roku 1973 (roč. 19, resp. 67). Od nasledujúceho roku, teda od r. 1974 (roč. 20, resp. 68) až po súčasnosť vychádza zborník iba raz do roka.

Od roku 1967 (teda od roč. 13) je na obálke symbol Prírodovedného múzea a to štylizovaná kresba budovy na Vajanského nábřeží 2 v Bratislave. Autorom kresby je akademický maliar Anton Hollý. Pôvodne sa táto kresba objavila na plagáte propagujúcom výstavu „Vtáky Slovenska“, bola však prijatá s takým porozumením, že sa nakoniec dostala na titulný list nášho zborníka a zotrúva tam až dodnes.

Malá zmena v názve časopisu nastala v roku 1968 v súvislosti s novým slovenským pravopisom, od tohto roku vychádza náš časopis pod názvom Zborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy až do súčasnosti (ročník 50/2004).

Pre lepšiu prehľadnosť uvádzam postupné zmeny názvu nášho časopisu:

Sborník Krajského múzea v Trnave – Acta Musei Tyrnaviensis, roč. 1 (1955) – roč. 2 (1956).

Prírodovedné práce slovenských múzeí – Acta Rerum Naturalium Museorum Slovenicorum, roč. 3 (1957).

Prírodovedný zborník Slovenského múzea – Acta Rerum Naturalium Musei Slovenici, roč. 4 (1958) – roč. 7 (1961).

Sborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy – Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovenici, roč. 8 (1962) – roč. 13-1 (1967).

Zborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy – Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci, roč. 13-2 (1967) – dodnes.

Nemôžem nespomenúť pracovníkov, ktorí sa podieľali na tvorbe, existencii a úrovni Zborníka Slovenského národného múzea – Prírodné vedy, teda členov redakčných rád. Zloženie redakčných rád sa mnohokrát v priebehu päťdesiatich rokov menilo, prehľad ich členov uvádzam nasledovne:

- Roč. 1 (1955) – 2 (1956): F. Matoušek (zodpovedný redaktor), M. Belanová, O. Faust, M. Gavlák, B. Matoušek, R. Motola, E. Nagy, Š. Pozdišovský.
- Roč. 3 (1957): F. Matoušek (hlavný redaktor), J. Brtek, B. Matoušek.
- Roč. 4 (1958): M. Rybecký, sen. (zodpovedný redaktor), B. Matoušek (odborný redaktor), J. Brtek, F. Dočolomanský, M. Jurkovič, F. Matoušek, Z. Schmidt.
- Roč. 5 (1959): B. Matoušek (zostavovateľ), J. Brtek, F. Dočolomanský, M. Jurkovič, F. Matoušek, Z. Schmidt.
- Roč. 6 (1960) – 7 (1961): B. Matoušek (odborný redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, F. Dočolomanský, F. Matoušek.
- Roč. 8 (1962): B. Matoušek (odborný redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, F. Matoušek.
- Roč. 9 (1963) – 10 (1964): B. Matoušek (odborný redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, I. Pišút.
- Roč. 11 (1965): L. Cselényi (predseda edičnej rady), B. Matoušek (zodpovedný redaktor), I. Lóbl (odborný redaktor), O. Belešová, E. Činčurová, J. Holčík, A. Jurko, L. Korbel.
- Roč. 12 (1966): J. Vlachovič (predseda edičnej rady), B. Matoušek (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, E. Činčurová, J. Holčík, L. Korbel, M. Trpiš.
- Roč. 13 (1967) – 15 (1969): J. Vlachovič (predseda edičnej rady), B. Matoušek (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor), E. K. Balon, O. Belešová, E. Činčurová, J. Holčík, Š. Juriš, J. Kolek, L. Korbel, I. Pišút, M. Trpiš.
- Roč. 16 (1970): J. Vlachovič (predseda edičnej rady), B. Matoušek (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor a zostavovateľ), E. K. Balon, O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, J. Holčík, Š. Juriš, J. Kolek, L. Korbel, I. Pišút.
- Roč. 17 (1971): J. Vlachovič (predseda edičnej rady), B. Matoušek (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor), E. K. Balon, O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, Š. Juriš, J. Kolek, L. Korbel.
- Roč. 18 (1972): J. Vlachovič (predseda edičnej rady), B. Matoušek (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, Š. Juriš, J. Kolek, L. Korbel, M. Thurzo.
- Roč. 19 (1973) – 23 (1977): J. Vlachovič (predseda edičnej rady), Š. Juriš (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor), O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, J. Kolek, L. Korbel, B. Matoušek, M. Thurzo.
- Roč. 24 (1978) – 28 (1982): A. Habovštiak (predseda edičnej rady), Š. Juriš (zodpovedný redaktor), I. Okáli (odborný redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, J. Kolek, L. Korbel, B. Matoušek, M. Thurzo.
- Roč. 29 (1983) – 35 (1989): A. Habovštiak (predseda edičnej rady), M. Thurzo (vedecký redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, Š. Juriš, J. Kolek, L. Korbel, B. Matoušek.
- Roč. 36 (1990) – 38 (1992): B. Matoušek (predseda edičnej rady), M. Thurzo (vedecký redaktor a zostavovateľ), O. Belešová, J. Brtek, E. Činčurová, J. Gáper, Š. Juriš, P. Lizoň, B. Matoušek, E. Nelišerová, I. Okáli, M. Rybecký.

- Roč. 39 (1993): B. Matoušek (predseda edičnej rady), M. Thurzo (vedecký redaktor a zostavovateľ), J. Brtek, E. Činčurová, J. Gáper, Š. Juriš, P. Lizoň, B. Matoušek, E. Nelišerová, I. Okáli, M. Rybecký.
- Roč. 40 (1994): B. Matoušek (predseda edičnej rady), P. Maráky (zodpovedný redaktor), M. Thurzo (odborný redaktor a zostavovateľ), E. Činčurová, Z. Feriancová-Masárová, V. Janský, Š. Juriš, I. Kautmanová, M. Lalkovič, B. Matoušek, O. Miko, E. Nelišerová, M. Vozárová.
- Roč. 41 (1995) – 43 (1997): P. Maráky (predseda edičnej rady), M. Thurzo (odborný redaktor a zostavovateľ), E. Činčurová, Z. Feriancová-Masárová, V. Janský, Š. Juriš, I. Kautmanová, M. Lalkovič, B. Matoušek, O. Miko, E. Nelišerová, M. Vozárová.
- Roč. 44 (1998): B. Matoušek (odborný redaktor a zostavovateľ), E. Činčurová, Z. Feriancová-Masárová, V. Janský, Š. Juriš, I. Kautmanová, M. Lalkovič, O. Miko, E. Nelišerová, M. Thurzo, M. Vozárová.
- Roč. 45 (1999) – 46 (2000): B. Matoušek (vedecký redaktor a zostavovateľ), E. Činčurová, Z. Feriancová-Masárová, V. Janský, I. Kautmanová, M. Lalkovič, B. Matoušek, O. Miko, E. Nelišerová, M. Thurzo, A. Trnka, M. Vozárová.
- Roč. 47 (2001) – 48 (2002): I. Kautmanová (vedecký redaktor a zostavovateľ), E. Činčurová, Z. Feriancová-Masárová, V. Janský, M. Lalkovič, B. Matoušek, O. Miko, E. Nelišerová, M. Thurzo, A. Trnka, M. Vozárová.
- Roč. 49 (2003) – 50 (2004): I. Kautmanová (vedecký redaktor a zostavovateľ), E. Činčurová, Z. Feriancová-Masárová, V. Janský, I. Kautmanová, M. Lalkovič, B. Matoušek, E. Nelišerová, M. Thurzo, M. Vozárová.

Za päťdesiat rokov Zborníka Slovenského národného múzea – Prírodné vedy bol publikovaný celý rad štúdií, vedeckých či odborných článkov, ktorých prehľad bol uverejnený v piatich sumarizujúcich prácach (Okáli 1966, Okáli 1974, Thurzo 1985, Thurzo 1995, Kautmanová 2004). Súhrnný prehľad celých päťdesiatich ročníkov však doposiaľ nebol vypracovaný.

Celkove za uvedené obdobie bolo publikovaných viac ako 10 000 stránok. Posledné roky však rozsah jednotlivých ročníkov zborníka klesá, čo súvisí s neutešenou finančnou situáciou múzea. Východisko vidím v zavedení nových foriem vydávania zborníka (napríklad elektronicky), čo by znamenalo zníženie finančných nákladov po každej stránke.

Za zmienku stojí skutočnosť, že Zborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy je posielaný vo forme výmeny do viac ako 200 inštitúcií na celom svete. Treba však tiež spomenúť, že so stúpajúcimi finančnými nákladmi na poštovné je výmena z roka na rok problematickejšia, čo je na škodu našej inštitúcie. Prírodovedné múzeum SNM má jednu z najlepších knižníc prírodovedného charakteru na Slovensku a to práve vďaka výmene zborníka. Vo väčšine prípadov múzeum výmenou získava viac ako poskytuje. Práve to je dôvod, že v tejto aktivite by sa malo pokračovať. Možno sa časom dočkáme aj súbernej práce týkajúcej sa výmeny literatúry Prírodovedného múzea SNM.

Po päťdesiatich rokoch môžeme s uspokojením konštatovať, že Zborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy sa po viacerých premenách ustálil na forme, ktorá dobre reprezentuje národnú inštitúciu. Verím, že príde čas, kedy nastane ďalší rozvoj tohto významného múzejného prírodovedného periodika.

Prehľad predchádzajúcich častí tejto štúdie nájde záujemca v práci Matouška, Hrabovca, Okáliho, Országha a Pišúta (2000).

Literatúra

- KAUTMANOVÁ I., 2004: Index to volumes XLI – L (1995 – 2004) of Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci. Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci, L: 103 – 109.
- MATOUŠEK B., HRABOVEC I., OKÁLI I., ORSZÁGH I., PIŠÚT I., 2000: Príspevok k dejinám Prírodovedného múzea Slovenského národného múzea v Bratislave. XV. časť. Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovenici, 46:34 – 42.
- OKÁLI I., 1966: Obsah ročníkov 1 – 10 Sborníka Slovenského národného múzea – Prírodné vedy. Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovenici, 12(1):143 – 149.
- OKÁLI I., 1974: Obsah ročníkov 11 – 20 Zborníka Slovenského národného múzea – Prírodné vedy. Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci, 20:261 – 270.
- THURZO M., 1985: Index to Volumes XXI – XXX (1975 – 1984) of Zborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy (Acta Rer. Natur. Mus. nat. Slov.). Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci, 31:213 – 228.
- THURZO M., 1995: Index to Volumes XXI – XL (1985 – 1994) of Zborník Slovenského národného múzea – Prírodné vedy (Acta Rer. Natur. Mus. nat. Slov.). Acta Rerum Naturalium Musei Nationalis Slovaci, 41:95 – 107.
- TRNKA A., 1997: Zomrel František Matoušek, najstarší slovenský ornitológ. Tichodroma, 10: 297 – 309.

Adresa autora: RNDr. Branislav Matoušek, CSc., Kozácka 46, 017 02 Trnava, Slovensko. e-mail: bmatousek@ba.telecom.sk